

О. Хир-Полянський

**ТРИ ВОСКРЕСІННЯ
ПІД ОКУПАНТАМИ**

ДРАМА НА ТРИ ДІЇ

O. Chyr-Polanskyj

**THREE EASTERS
UNDER ENEMY OCCUPATION**

PUBLISHED BY THE AUTHOR

Chicago

1965

О. Хир-Полянський

**ТРИ ВОСКРЕСІННЯ
ПІД ОКУПАНТАМИ**

ДРАМА НА ТРИ ДІЇ

НАКЛАДОМ АВТОРА

Чікаго

1965

Всі права застережені.

Друкарня Видавництва Миколи Денисюка

Printed by Mykola Denysiuk Printing Company
Chicago, Illinois — USA

ДІЙОВІ ОСОБИ

ІВАН КУЧЕРГАН — селянин 32 роки
МАРІЯ — його жінка, 28 років
МАРКО — його син, 8 років
ХРИСТЯ — його дочка, 10 років
БАБУНЯ — його мати, 55 років
МАКСИМ — його родич і друг, 27 років
ГАННА — старша селянка
ДІДУСЬ МИКОЛА — селянин
СТАРА СЕЛЯНКА
СОЛТИС
ПОЛІЦАЙ
СТАРИЙ ЖЕБРАК
РАЙОНОВИЙ БОЛЬШЕВИК
ГОЛОВА СІЛЬРАДИ
МІЛІЦІОНЕР
НАГЛЯДАЧКА
ВАРТОВИЙ
ОЛЯ — в'язень
НАСТЯ —
КАТРЯ —
ОРИСЯ —
ГАЛИНА —

підручки

МОЛОДІ ХЛОПЦІ Й ДІВЧАТА. СЕЛЯНИ.

ДІЯ 1

Дія відбувається на майдані біля сільської церкви в Західній Україні в день Воскресіння Христового.

Ява 1

(Вбігає гурт дівчат у святкових одягах).

ХРИСТЯ. Ще нікого нема, дівчата?

НАСТЯ. Не можуть відчепитися від паски!

ГУРТ (сміється). Ха-ха-ха!

ХРИСТЯ. А, може, об'їлись та й не можуть встати з-за стола!

КАТРЯ. Не турбуйтеся, як трошки відсапнуть, прикотяться, як бочівки. (Сміх).

ОРИСЯ. Обійдемося і без них! Заспіваймо гаївку, то скоріше присунуть сюди.

ХРИСТЯ (показує пальцем). А ось уже котрась плентається до нас!

ОРИСЯ. Дівчата! Привітаймо її разом, як пізнього Івана.

ГУРТ. Так-так! Привітаймо!

ГОЛОС З ГУРТУ. Як пан-отця! (Сміх).

Ява 2

ГАЛИНА (входить з кошачком у руках).

ГУРТ. Христос Воскрес!

ГАЛИНА. Воїстину Воскрес!

ОРИСЯ. Тобі певно хрін застряг в горлі, що не могла скоріше прийти. (Сміх).

КАТРЯ. Ні! Її мама напихала яечком.

ХРИСТЯ. Годі! Не чіпайте її — добре, що прийшла!

ГАЛИНА. Ви собі смійтесь на здоров'я, а я не могла скоріше прийти, бо мусіла крашанок навибирати.

ХРИСТЯ. Парубкам?

ГАЛИНА. Далеко мені до парубків. Вам — не парубкам!

ГУРТ. Дякуємо! Дякуємо!

(Галина розв'язує хустину і розподіляє крашанки; при кожній подачі христосується з подругами).

ГАЛИНА. Христос Воскрес, дівчата!

ГУРТ. Воїстину Воскрес!

КАТРЯ. Я з незадиркуватого роду. А тепер, дівчата, до хороводу.

(Всі складають свої крашанки в хустинах під тин і приготівляються до хороводу).

Ява 3

(Дівчата беруться за руки і з піснею „Гагілко, гагілочко” розпочинають хоровід. Входять старші, сідають під тинном, вітаються словами „Христос Воскрес”. Іван і Марія приміщуються на переді сцени).

Ява 4

(Вбігають жваво малі хлопці, побачили старших і вітаються).

ХЛОПЦІ. Христос Воскрес! Христос Воскрес!

МАРКО (підходить до Марії). Мамо, дозволи-те мені ставити обороги?

МАРІЯ. Дозволю, Марку! На те сьогодні Великдень!

ІВАН. А в тата не просиш, тільки в мами?

МАРКО. Ви ще вдома дозволили. (Пішов до хлопців).

ГОЛОС З ГУРТУ. Діти все до мами сміливіші, ніж до тата.

ХЛОПЦІ. Ну! Ходім! (Між хлопцями мала суперечка). Ти на спід, а я на верх. Ні, ти на спід, бо ти сильніший!

МАРКО. Ходім, там помиримось! (Пішли).

Ява 5

(Входять хлопці з оборогом, співаючи „Во-

скрес Ісус од гроба”, обходять довкруги сцени і виходять за лаштунки. Дівчата, що закінчили гаївку, починають крутитися через обороти млиновим колесом, співаючи).

ІВАН. Великдень! Великдень!

МАРІЯ. Яка це радість потрійна — Великдень, весна, пробудження природи і гарні звичаї!

ГАННА. Ану, молодиці, закличмо собі Зельмана!

ДІДУСЬ МИКОЛА. Вже Ганні надокучило бути старою та захотілось з молодняком погуляти. (Сміх).

ГАННА. А ти не можеш налюбуватись своєю старою трясавицею!

ІВАН. Ого! Вже щось нове: свячена горілка робить своє.

ГАННА (до Івана). Якби ти був добрий, то б погостив.

МАРІЯ. Ми гостям раді, заходьте! Чим хата багата, тим рада.

ДІДУСЬ МИКОЛА. Боже, цим Воскресінням і пташина радується.

ГАННА. Гостина пізніше, а мене таки до Зельмана закортіло.

ЖІНКА З ГУРТУ. І мене! Ану, Ганнуню, на старість заверещім, а вони допоможуть. (Показує на дівчат).

ГАННА. Бодай вам Бог здоров'я післав! Починаймо!

(Старші жінки перебивають дівчатам гаївку. Дівчата стають у ряд і починають відповідати піснею старшим, то підходячи вперед, то відступаючи назад).

СТАРШІ (співають). Їде, їде Зельман, їде, їде
його брат,
їде, їде Зельманова вся родина.

ДІВЧАТА. По пшеницю Зельман, по пшеницю
його брат,
по пшеницю Зельманова вся родина.

СТАРШІ. Везе ключі Зельман, везе ключі його
брат,
везе ключі Зельманова вся родина.

ДІВЧАТА. Бере гроші Зельман, бере гроші його
брат,
бере гроші Зельманова вся родина.

ГАННА. Та що ми будемо кудкудакати про старі панщизняні часи! Давайте щось своє!
(Дівчата сміються, піснею співають старші).

СТАРШІ. Ой з котрої сторононьки пси брехали,
Вийдім, вийдім, подивімся, що продали.

ДІВЧАТА. Продавала Василиха дівку свою,
Вибігає Михайлиха: „Купіть мою!”

СТАРШІ. А ми твої не хочемо, бо лінива,
Штири ночі горшки мочить, в п'яту вмила.

(Входять хлопці з оборогом, дзвони втихають, люди встають, хлопці валять обороги, поспішають до церкви).

МАРІЯ. Ходім, щоб не спізнитися на вечірню!

ІВАН. Іди! Я зараз, нехай докурю!

(В церкві чути спів „Христос Воскрес”. Марія відходить до церкви).

ІВАН (сам). Яка краса, яка велич у нашому Великодні! Як радісно, коли бачиш красу наших звичаїв, чуєш пісню, гомін дзвонів, а впарі з цим спів пташин, шум рік і потічків, легенький шелест дерев, запах розцвілих квітів! Хочеться жити і жити. Тяжко людина працює від ночі до ночі не розгинаючи спину, але хвилину віддихнеш -- втома без сліду пропадає, і знову стаєш здоровий, готовий до нової праці. За це Тобі, Боже, з вдячністю посилаємо молитви та сповняємо Твої заповіді від щирого серця. Поможі нам, Боже, прогнати ненаситного окупанта, що гнобить нас на нашій землі, дере з нас шкуру і молитись своєму не дає! (Кидає недокурок, затирає ногою і робить два кроки в сторону церкви).

Ява 6

(З протилежної сторони надходить солтис з файкою в руці і заступає дорогу Іванові).

СОЛТИС. Христос Воскрес, Іване!

ІВАН. Воїстину! До церкви спішите?

СОЛТИС. Та ніби до церкви, ніби з тобою хотів побалакати, бо все нема як і де. І ти чогось бокуєш від мене, мовляв, усе нема часу, а треба б нам про дещо поговорити.

ІВАН. В церкві вечірна відправляється, якось не личить тепер . . .

СОЛТИС. От, бачиш! Знов якась перешкода, щоб тільки зі мною не поговорити! Чи я твій ворог, Іване, чи що? Я старший бодай на кілька років від тебе, і ти цього не хочеш ушанувати.

ІВАН. Не тільки старший, але треба додати, що ви наказний солтис, тому вас респектую і тим самим шаную.

СОЛТИС. Хай тебе Бог в опіці має! Ти все щось такє скажеш, що нема де встромити відповіді — та й ще по-вченому. Та хіба я знаю, що то „рошпекувати“?

ІВАН. Не рошпекувати, а респектувати. От, у тому і вся біда! Багато дечого люди не розуміють. Щоб не показатися, які вони дійсно, то понавидумують Бог зна чого. Коли на те прийшло, то говорім собі ясно і щиро — думаю що ми люди дорослі, а не діти.

СОЛТИС. О! О! І я так гадаю, що ми, дорослі, повинні один одного розуміти. А тепер та-

кий крузис! Відонька аж пищить (докладає вогню до файки), а тут іще така ненависть настала! Чоловік чоловіка в ложці води втопив би. Поліцай не може сміло в село зайти, ні поштар не може сміло грошей принести, ні стіжок не може встояти, бо згорить — ну, все, все! Страшний суд приходить чи що? Думаю, що це все роблять руські ксьондзи. То вони так у церквах людей бунтують. То на добре не вийде, але нехай вони самі п'ють те, що наварили. Я б тебе, Іване, радив, щоб ти до нічого не пхався. Знаєш, яка біда тепер, сиди тихо, роби те, що війт тобі порадив, а побачиш, що будеш жити, як пампух у маслі. Я тобі не ворог, Іване, та й ми трохи кривні. Ти знаєш добре: як ти зробиш, так ціле село піде за тобою, і всім буде добре. Сьогодні Христос воскрес, тож нехай воскресне між нами любов, згода і єдність! Не треба викупувати хитрощів Хмельницького з моголи — то робота руських ксьондзів.

Ява 7

(З правої сторони підходить старий жебрак-каліка з торбами, стає навколішки під титом, хреститься і молиться. Солтис і Іван не звертають на нього уваги).

ІВАН. Щоб на це все відповісти, треба багато часу, але ви солтис, маєте з цими своїми підпанками зв'язки і самі можете їм дещо сказати — тільки не перекручувати, а пов-

торяти правдиві слова. Хто раз пробрехався, тому годі вірити! В серці України москаль знищив мільйони наших людей голодовою смертю, розстрілами і засланням на каторжні роботи. Історія не пам'ятає такого терору. Коли ми тут робили збірки на голодуючих братів, то славетні поляки не хотіли дати вагонів, щоб можна було післати умираючим кусок хліба. Польське вуличне шумовиння з тріумфальним криком верещало: „Нехай конають свині, хама гайдамацькі!” Хіба це по-людському? Чи це не зневага? Хто спалив на Волині сотні церков, як не та „демократична християнська” поліція? Сотні сіл зруйнували карні експедиції і тисячам, тисячам людей відібрано здоров'я, так що вони стали досмертними каліками. В наших школах заборонено не тільки вчитися, але й молитися по-українськи. Наших дітей хочуть повернути у вічних наймитів для себе. Не буду говорити про важливіші справи, але говорю про те, що ви, засліплені люди, самі робите. (Солтис спльовує і крутить головою). На вулиці не можна по-українськи говорити, бо скрізь поліційні прислужники арештують невинних людей і без засуду висилають на загибель до Картузької Берези. Не наші священники бунтують, а ваші клерики і все ваше шумовиння. Українцеві не дасте каміння товкти на шляху, як не перенесе своєї метрики на польське. Гидота! Тепер зрозуміли, хто кого хоче в ложці води втопи-

ти? Ваші дурні шовіністичні поступки — це могила для вас самих, пане наказний солтисе! Я не політик, я проста людина, селянин! (Махнув рукою і пішов у сторону церкви, солтис, помахуючи головою, сплюнув).

СОЛТИС. А то налущив, як посол в парламенті! Уговори такого! Та чи то він сам один? Вони всі однакові, скільки їх не виарештувано, і все новий, ще кращий, вилазить! Гм... Чорт би вас побрав! (плює). Ех, коли б мені десь навинувся поліцай, то Іван навіть не отямився б, як залетів би до Берези.

ЖЕБРАК (оглядаючись підходить до солтиса). Солтисе! Скоро ідіть туди за кущі, там є комендант з поліційов, і ми ту злапемо го, того гайдамаку! (Швидко відходить на своє місце і далі вдає, що молиться. В церкві чути пісню „Христос Воскрес”, дзвонять дзвони, помалу люди виходять з церкви, позаду Іван і Марія з дітьми).

Ява 8

(Іван, Марія, Христя і Марко)

ІВАН. Ну, що ж, підемо в гості до Максима?

МАРІЯ. Ходім! Мама доглянуть господарства.

ДІТИ. Ходім, татуню, ходім, там так добре!

Ява 9

(Перед Іваном стає поліцай і солтис. Поліцай готовий до стрілу з пістолем у руці).

ПОЛІЦАЙ. Стуй, не рушайсе! Ти, бабо, одейдзь з дзецьмі!

МАРІЯ. Господи, а то що діється?

СОЛТИС. Ха-ха-ха! Герой!

ПОЛІЦАЙ. Іван! На тши крокі напшуд!

МАРІЯ (кричить). Рятуйте люди! Напад!

ДІТИ (з криком ханаються за тата). Не ідїть, татуню! Не ідїть! Татуню наш! (Тим часом солтис добуває пістоля та спрямовує дуло до Івана).

СОЛТИС. Ну, мудрагелику, ходи! Тепер я говорю.

МАРІЯ (кидається Іванові на шію). Стрїляйте нас разом, напасники! (Діти і Марія зчиняють великий крик).

ІВАН. Маріє! Діточки! Лишіть мене їм, нема ради! Ідїть додому, така Божа воля! Не пручайся, жінко, бо буде ще гірше.

СОЛТИС. Мудре слово, ідїть додому!

ІВАН. Я безборонний, арештуйте чи не арештуйте — я нікуди не втечу.

ПОЛІЦАЙ. Ренце до гури! Бабо, одстомп на

тши крокі! (Марія відступає, тримаючи дітей за руки, Іван підносить руки вгору).

МАРІЯ. Боже, скріши сили!

ІВАН. Панове, обшукайте мене і дозвольте дати свій плащ жінці.

ПОЛІЦАЙ. Цо?

СОЛТИС. Та нехай дасть, прендзи замерзне!

ПОЛІЦАЙ. Прендко! (Іван скоро здимає плащ, несподівано закидає його на голову поліцая, закриваючи його голову і руки, в той же момент ногою вдаряє солтиса в живіт і втікає. Марія біжить з дітьми в іншу сторону. Жебрак скрикує і, добувши пістоля, стріляє за Марією та дітьми. Поліцай скидає з себе плаща, підіймає пістоля, що випав у нього з руки, і дивиться злісно на солтиса, що держиться за живіт і стогне).

ПОЛІЦАЙ. Дурни естесь! На холери било зезваляць розбераць се!..

СОЛТИС. Ой! Ой! Вун не припадне, гайдамака!

ЖЕБРАК (вбігає). Уцекаць. Ніби погоня за Іваном. Я уш подпаліл церкву. Шукаць з крикем, же Іван подпаліл церкву, же вон ест комуніста!

ПОЛІЦАЙ. О! Хами, дами вам! (З другої сторони церкви розгоряється вогонь. Здалека чути крики: „Горить! горить!”, грає сурма пожежної сторожі). Уцекаць! Виржонць

гас до ногі! (Всі вибігають).

Ява 10

(Вбігають люди з водою, з криком біжать до церкви. Вогонь щораз більше горить).

СТАРА СЕЛЯНКА (вбігла з ведром). Падоньку, певно свічок не погасили! (Вибігає).

ДІДУСЬ (вбігає голіруч, зупиняється на сцені, здимає шапку, тримає її в руках і дивиться на церкву).

ХЛОПЕЦЬ (вбігає з криком). Поліція шукає Івана, бо він церкву підпалив. Кажуть, що якийсь дід бачив, як Іван підпалював.

ДІДУСЬ. Мовчи! Не сій брехні!

ХЛОПЕЦЬ (здивовано подивився на дідуся).
То пан солтис говорили!

ДІДУСЬ. Іди і кричи, що солтис підпалив церкву.

ХЛОПЕЦЬ (вбігає з криком). Солтис церкву підпалив! (За лаштунками чути крики, тріскотіння вогню і відблиск заграви, на дзвіниці вдаряє дзвін на тривогу, лунають голоси „води, води, тут, тут води!“).

ДІДУСЬ. Шалійте, шалійте, скажені кати! Одні без жалю нищать народ голодом і холодом, руйнують святі церкви, розкопують кладовища, другі запроторюють той сам народ в тюрми, вішають, стріляють, як со-

бак, та висилають на страшну муку в Березу Картузьку і підступом палять наші храми Божі. (Підносить руки вгору). Будьте прокляті! Щоб вас свята земля не прийняла! Щоб забілили ваші кості по всій землі на вічну ганьбу! Боже, пошли чудо, щоб почувли на своїй шкірі ті всі зневаги, які завдають іншим невинним людям. Провались земле, коли хрищений народ у звірів перемінився! Звірино! Озвіріла ляшне! Це ж Воскресіння Христове! (За лаштунками чути крик: „Води, води!“ Дідусь стає навколішки, підносить руки). Милій наш Боже! Ти воскрес, воскрес нам мученикам волю! Боже, дай, щоб ми радісно заспівали на волі „Христос Воскрес!“

З а в і с а

ДІЯ II

Хата Івана Кучергана з селянською обстановою.

Ява 1

(Христя і Марко сидять за столом. Бабуня пораяється біля печі).

МАРКО. Бабуню, чи сьогодні мама прийдуть до нас?

ХРИСТЯ. Прийдуть! Ще вчора бабуня говорили, що сьогодні прийдуть до нас мама, бо сьогодні паска.

МАРКО. Яка там паска! Хліба не маємо, а ти паску нагадала. Може ще і яечка захочеш?

БАБУНЯ. Буде яечко, діточки, буде! Бабуня роздобула для вас по одному, мої цип'ята, тільки трошки підождемо на маму. Може і тато прийдуть...

МАРКО. О! Як би я втішився, коли б тато прийшли! Я не буду їсти свого яечка, я залишу татові.

ХРИСТЯ. А я мамі своє віддам.

БАБУНЯ. Золоті мої янголи, дожили ми часів,
дожили!.. (До себе) Та як їх пережити?
Годі, годі!

МАРКО. А що ви там до себе шпочете, бабуню?

ХРИСТЯ. Цить. Ти знаєш, що бабуня все мо-
ляться потиху, щоб нам Бозя допомогла
пережити війну.

МАРКО. Та я не кричу! Я знаю, що треба ти-
хенько сидіти, я тільки хотів знати, що ба-
буня говорять до себе.

БАБУНЯ. Так, так, молюся, діточки, щоб Бог
допоміг нам пережити. (Глянула в вікно).
Діти! Мама йдуть!

ДІТИ. Мама! Мама! (Біжать до дверей).

Ява 2

МАРІЯ (змучена, в подертій одежі). Христос
Воскрес! Мамо, Марку, Христю! Христос
Воскрес!

ДІТИ (кидаються Марії на шию). Мамуню! Во-
істину Воскрес!

БАБУНЯ. Воістину Воскрес, дитино! (Обидві
цілуються, обтирають сльози, діти тихо
хлипають). Сідай Марійко, сідай! Разом
поснідаємо. Я маю десь яєчко.

МАРІЯ (сідає, обіймає дітей, голубить їх). Мої
соколята! Яка була б я щаслива, якби сьо-

годні ми отак разом повмирали! Були б щасливі в Бога і не мучились під жорстоким окупантом! (Цілує дітей).

БАБУНЯ (порається в кутку). Правду кажеш, дитино, бо це не життя, а мука! Та так чи сяк — умирати треба! Коли б Андрій де навинувся та Іван пришкандибав бодай подивитись на дітей!

МАРКО. Мамо, а тато не прийдуть?

ХРИСТЯ. Як Бог дасть.

МАРКО. Диви, яка стара пані-матка зробилась! „Як Бог дасть”! Тато мусять прийти, бо тато нас люблять і пообіцяли нам, що на паску прийдуть. Правда, мамуню?

МАРІЯ. Твоя правда, Марочку, але я сама не знаю, чи прийдуть.

ХРИСТЯ. А чого ви, мамо, не приходите до нас щодня на ніч? Вже так давно вас не було . . .

МАРКО. Бо дуже далеко, а мама мусять виробити норму за себе, за нас і за бабуню.

МАРІЯ. Так, мої голубята, мушу робити норму, та ще й у далеких лісах. Мама мусять ліс стинати, на купи складати. Так багато надають роботи, що мама навіть їсти не встигає. На ніч заганяють нас до землянок і там сторожать, щоб ніхто не вийшов і не втік, мої діточки дорогенькі!

БАБУНЯ. А ви все плачете і плачете: „Маму-

ню, мамуню!" Я вам казала, що мама не можуть прийти до вас, а ви все своє! Діти все, як діти.

МАРІЯ. Мама любить вас, голубята, до загину, але що ж робити! Ви бачили, як вороги прийшли і забрали маму силою на примусову роботу.

ХРИСТЯ. А як вас сьогодні пустили додому?

МАРІЯ. Ще вчора пустили, тільки це далеко, і мама йшла від учора зранку цілу ніч, щоб сьогодні бодай посидіти з вами, мої ціп'ята! (Голубить дітей).

МАРКО. Добре, що пустили, а то ми були б самі сиділи в таке велике свято.

МАРІЯ. Пустили, діточки, бо я захворіла, і вже там скінчили ліс рубати.

ХРИСТЯ. А що вам сталося, мамуню, що ви захворіли?

МАРІЯ. Я впала під дерево, Христю, і маю зломане ребро.

МАРКО. І це дуже болить, мамуню?

МАРІЯ. Болить, але що маю робити!

ДІТИ (пригортають і голублять маму). Бідні, бідні наші мамуня... Які ви бідні...

ХРИСТЯ. Бабуню, дайте мое яєчко мамуні!

МАРКО. А мое залишіть татові! (До Христі).

Ти ще не знаєш, які тато прийдуть. Вчора говорив Максим бабуні, що татуньо лежать в шпиталі і скоро їх пустять додому, бо тато — інвалід. А що то інвалід, мамо?

МАРІЯ (стривожено). Мамо, ви маєте якісь вістки про Івана?

БАБУНЯ (зняйковіло). Ех, то діти! Діти не вмійють язика за зубами тримати. Люди різне плещуть, але цьому не можна вірити.

МАРІЯ. Максим удома?

ХРИСТЯ. Так, мамо. Він не має руки й одного ока.

МАРКО. І ціле лице таке страшне, що ну!

МАРІЯ. Так, значить, правда, що Іван інвалід?
(Задумалась).

МАРКО. А що це інвалід?

МАРІЯ (півголосом). Такий, як Максим — без руки чи ноги . . . (До себе). Я стала інвалідом на карній роботі, а чоловік при обороні несвоєї батьківщини. (По хвилині). Боже! За що нас так караєш?!

БАБУНЯ. За те, що любите нас.

ДІТИ. То за те треба нас карати?

БАБУНЯ. Кого Бог любить, тому хрестики посилає, щоб було за що його ще більше любити і в нужді його пізнавати. (Ставить на

стіл кусок чорного хліба і маленьку тарілку з покраяним яйцем, сама сідає на лаві біля стола). Сідай, Марійко! З дітьми похристосуємось, поки нікого нема. Івана не діждемося, може прийде пізніше, а може завтра.

МАРІЯ (в сльозах). Мамо, він разом з нами! (Ломить руки і хилисть голову на стіл).

БАБУНЯ. Так, доню! Він у наших серцях. Всі мої діти зі мною, але куди тіло їх ходить, хіба один Господь знає. Микола і Катерина десь у Німеччині пропадають. Така доля судилась: німці забрали на роботу.

ХРИСТЯ. А ви, бабуню, говорили, що то солтис їх вислав.

МАРКО. Ага! На контингент! І ви проклинали його. Так!

БАБУНЯ. Та воно так, діточки! Я проклинала, а тепер думаю, що може і добре сталося. Може їм там краще, як нам тут. (До Марії). Ну! Годі, доню, плакати! Головою муру не розіб'єш, і ви, діточки, встаньте! (Підносить покраяне яечко, бере кусок в руку. До Марії). Дай тобі Боже, любя доню, одужати і пережити те лихоліття, зійтися з чоловіком та зажити в щастю і в radoшах, виховати діток своїх на славу Божу і собі на втіху! (Розплакується). Христос Воскрес! (Цілюються).

ХРИСТЯ. Я не хочу мого! Дайте його мамуні!

МАРКО. Моє лишіть татові, бабуню!

МАРІЯ (скрізь сльози). Мамо! Мамо люба! Діточки! Воістину Воскрес! (Ковтає сльози). Краю мій! Україно моя люба! Христос Воскрес! (Діти припадають до Марії).

ХРИСТЯ. Не плачте, мамуню! (Плаче). Мамуню, їжте, не плачте!

МАРКО. Мамуню, не плачте! Прошу і моє яєчко з'їсти, тільки не плачте! (Цілує Марію).

БАБУНЯ. Тихо дочко, тихо! Плач нічого не дасть, заспокійся... Діти правду кажуть: їсти треба, щоб набратись сили й пережити це все зло. Ти вже мати своїм дітям, не дівчак! (Голубить Марію). Їж! Я піду подивитись до кози.

МАРІЯ. Як там наша корова?

БАБУНЯ. Корова...

ХРИСТЯ. Мамуню, корови ми вже не маємо.

МАРКО. Нам забрали за те, що бабуня не заплатили чогось там.

МАРІЯ. Мамо! А чому ж мені про це не говорите?

ХРИСТЯ. Той з району, як брав корову, то так трутив бабуню, аж бабуня впали!..

МАРКО. І нам три дні нічого не варили.

ХРИСТЯ. Бо були хворі.

МАРІЯ. Розумію, діти, розумію, все розумію.

ХРИСТЯ. А той хлоп, мамуню, казав, щоб ми молилися до Сталіна, і Сталін дасть нам ліпшу корівку.

БАБУНЯ. Не турбуйсь! Замежна подарувала нам козу, щоб трошки дітей підгодувати. Не тільки в нас забрали, але мало хто в селі має корову до якогось часу. Посидьте, я зараз вернусь! (Пішла).

МАРІЯ. Голова ходором ходить. Що то буде? Що то буде?.. Чого ж нас усіх не забрали німці? Були б згинули від бомб, був би спокій і кінець турботам. Які щасливі ті, що померли! Яку ж я раду собі дам? А так була б вже спокійно лежала під землею. Якщо ж була б пережила, то все там, у Німеччині, краще, ніж тут. Та хто його знає? Може там люди також позамикані в таборах, голодують і проклинають день, коли народились... (В розпуці). Сьогодні Воскресіння Христове, день радості, день веселощів, скрізь дзвони грають, скрізь гомонить пісня „Христос Воскрес"! Христос Воскрес? А я тут вкупочці з діточками, прибита горем, вмиваюся сльозами, замучена, скатована. Христе Боже, де Ти?! Чого ж дивишся на це все терпеливо? Чого ж не покараєш катів, що над нами знущаються? Ти сьогодні воскрес! Пошли чудо!

Ява 3

МАКСИМ (обідраний, в уніформі, з відзнаками на грудях, без правої руки, сліпий на одне око, лице пошматоване. Спершу розглянувся, вітається півголосом). Христос Воскрес!

МАРІЯ (не чує). За що ті муки на нас посилаєш, Боже?

МАКСИМ. Христос Воскрес, Маріє! (Діти оглянулися).

ХРИСТЯ. Мамуню! Максим прийшли! (Торкає рукою маму).

МАРІЯ (оглянулась). А, здорові були!

МАКСИМ. Христос Воскрес! Вже третій раз говорю.

МАРІЯ. Воістину... так, так, воскрес!.. Сідайте, Максиме!

МАКСИМ (сідає). Бачите, до чого дожив... Ех!.. Ех!..

МАРІЯ. І в мене не ліпше (похитала головою), в Бога смерти прошу.

МАКСИМ. Діти є, гріх, Маріє!

МАРІЯ. І на дітей прошу. Не хочу їх залишити на поталу тій дичині азійській.

ХРИСТЯ. Я так хотіла б разом померти!..

МАРКО. Я ще хочу тата бачити, щоб і татуньо були разом з нами.

МАКСИМ. Будете діточки разом, будете . . . Тільки не так, як мати просить Бога, а будете так, як Бог дасть.

МАРІЯ. Максиме, ви бачили Івана?

МАКСИМ. Та чому б не бачив, як разом з ним був в одному відділенні і в одній зводі.

МАРІЯ. Де він тепер у шпиталі, і що йому сталося?

МАКСИМ (оглядається на дітей). Ага, в шпиталі. (Моргаючи дає знак Марії, що це неправда).

МАРІЯ (ніяково). Нічого не розумію. Чого ж не хочете сказати мені? Щось погане сталося з ним?

МАКСИМ. Де ж там, Боже борони! Опісля скажу, а тепер нема часу (оглядається). А де ж мамуня, що не бачу? Мабуть, десь вийшли?

МАРІЯ. Не знаю, куди пішли, напевно десь роздобути молока. Я щойно прийшла. Мабуть, маю ребро зломане, ледве сиджу.

МАКСИМ. Та бачив сам через вікно, як ви ледве йшли вулицею, тому зараз сюди прийшов поговорити про важливі справи, бо вже три дні дожидав вас, а справи дуже важні і час скоро минає. А чого ж дітей

держите в хаті, коли надворі так гарно? Нехай побігають трохи!

МАРІЯ. Не бачили довго матері, і я їх не бачила, то нехай трохи потішаться мамою, і я ними насолоджуюся. Трошки легше стає на серці, як бачу їх біля себе.

МАКСИМ. А нехай хвилину побігають!

МАРКО. Христю, ходім трошки надвір! Максим мають щось мамі сказати, тільки не хочуть, щоб ми чули. (До мами). Іти надвір, мамо?

МАРІЯ. Та йдіть трошки, тільки не далеко, а біля хати. Отут, під вікном.

ДІТИ. Добре, мамцю! (Пішли).

МАКСИМ. Шкода, що ви хворі. Плян трохи не вдається.

МАРІЯ. Де Іван, Максиме?

МАКСИМ. Отож тому і прийшов я сюди! Іван уже за Сяном.

МАРІЯ. Як? Навіщо нас покинув?

МАКСИМ. На дурних вправах набій у нашій гарматі вибухнув. Мене тяжко поранило, а Івана приглушило і скалічило руку, так трошки. Цілий час приходив до нас політрук і щодня списував з нас протоколи, все про одне і те саме. А після того все Іванові казав, що, мовляв, ти був гайовим, „Просвіту” закладав і „Сокіл”, ну, і те і се. Ми

обдумали, що цей політрук — таки добрий українець, що цим оповіданням дає наздогад, що Іванові тут не бути. Так воно і сталось. Я ще передучора мав вас забрати й перевести до дядька в гори, до Смільника, і там полегесеньки перейшли б ми за Сян.

МАРІЯ. Не знаю, що робити. Затвердий горіх, щоб я розкусила.

МАКСИМ. Не треба гаятись! Сьогодні моя Настя іде до дядька і нехай зараз забере дітей, щоб не було помітно з цілим гуртом.

МАРІЯ. А мама?

МАКСИМ. Так, як сказано, також іде туди. Хоч я інвалід, то нічого не допоможе. Вони знають про наше минуле.

МАРІЯ. Божа воля, нехай буде і так! А коли ми туди підемо?

МАКСИМ. Завтра надвечір. Помаленьку пошкандибаємо, ніщо не буде підозріле, бо всі знають, що ми кривні і там є наші кривні, ну — і свята тепер.

МАРІЯ. Хіба ті іроди визнають наші свята?

МАКСИМ. Нехай не визнають, але знають, що ми визнаємо.

МАРІЯ. Боже мій, Боже, вже другий Великдень у горю! За що та кара? За що Бог нас

опустив? (Закриває очі руками і спирається на стіл).

МАКСИМ. Годі бо, Маріє! Приготовсь на дорогу! Нема часу голосити, як плачки над каменями жидівськими.

Ява 4

БАБУНЯ (входить задихана. Принесла в бляшанці трохи молока, ставить у кутку і присідає коло стола). Ой Боже, Боже! Вчора вночі всіх гайових забрали разом з родинами. Пусті будинки стоять, худібка реве і нікому не вільно доступити. Кажуть, що на Сибір забрали.

МАРІЯ. За що? Що ж вони кому винні? То прості люди, ради куска хліба служили, ні жадні поліцаї, ні пани, ні багатирі. Світ кінчається! Вже хотіла б померти і не дивитись на тую нуждарську погань.

БАБУНЯ. Напийся трошки молока! Я випросила, бо люди чогось тепер не ті стали, зовсім скриваються.

МАКСИМ. Такі часи настали, і щораз до гіршого приходить. Колись писали про червону плахту, а люди не вірили, то тепер маєте! Подивіться на неї і попробуйте, як вона гріє. Слухай, Маріє! Поговірка поговіркою. Я дітей зараз заберу до себе або нехай діти побіжать до мене, а я завжди тро-

шки і ліду разом з тобою. Надвечір нехай мама прийдуть.

МАРІЯ. В моїй голові не може це поміститися! Максиме, нехай трохи подумаю — це все мене неначе довбнею вдарило. Максиме, чи гаразд ви обдумали з Іваном? Чи взагалі це можливе? Нащо він так зробив? Боже мій! Бачу, що це все не йде на добро!

БАБУНЯ. Не знаю, про що ви говорили, але догадуюся: ніби маємо залишити свою хату добровільно, на втіху москалям... Ні, ні, Максиме! Нехай діється воля Божа, хіба трупом мене винесуть з хати! То моя кривавиця, я гірко на неї працювала з Михайлом і з дрібними діточками. Ого! Ще таке за моєї пам'яті не бувало, щоб з власної хати без жадної причини хтось прогнав. О, ні! Нехай уб'ють мене тут! Тут моя кров і сльози, тридцять років тут прожила і тяжко працювала.

МАКСИМ. Чи я хочу вам зла? Чи, може, Іван, ваш син, хоче вам зла? Ніхто не проганяє, але робимо так, щоб пережити той лихий час. Ті, що їх забрали, також так говорили, як ви, але вивезли їх. Ясно, що їх там нема, де проливали свою кривавицю. Подумайте, а ви, Маріє, ходіть зараз до мене з дітьми! (До себе). Щоб були мудрі, щоб довго тут не лишалися!

МАРІЯ. Покличте, мамо, дітей!

БАБУНЯ. О, самі біжать, мої ціп'ята!

Ява 5

(Вбігають Христа і Марко задихані).

ХРИСТЯ. Мамо! Мамо! До солтиса приїхало так багато большевиків! І той приїхав, що в нас корову забрав! (Всі стрепенулися).

МАРКО. І шість порожніх возів з ними приїхало.

МАРІЯ. Діточки, скоренько беріть щось на себе і біжіть загуменками до Максима! Я зараз з Максимом там прийду. Якби мене не було довше, то робіть те, що тітка Настя скаже. Добре, діти?

МАРКО. А ви зараз прийдете? Ходіть разом з нами, ходіть, мамуню!

МАРІЯ. Ну, ідіть, мої соколята! (Цілує їх у голови). Скоренько, скоренько!

ХРИСТЯ. Добре, мамуню, але скоро прийдіть, бо ми будемо плакати за вами. (Скоренько вдягнулись і пішли).

МАРІЯ (поглянула у вікно за дітьми, киває головою). Чогось так по всьому тілі зморозило мене... Боже мій!

БАБУНЯ. Я ціла остовпіла, якби пропасниця мене взяла.

МАКСИМ (цілий час дививсь у вікно. До себе). І нащо було вести ці пусті балачки?

МАРІЯ. Ходім помалу за дітьми, Максиме!

БАБУНЯ. Ой, Боже! Матінко Божа! Рятуй, рятуй нас! Ну, ідїть діти, ідїть вже за Христею і Марком!

МАКСИМ. Чогось тут караули поставили. Заждїм трохи. Якби хто ішов, говорім про щось інше — про свячене... Ні, про здоров'я.

МАРІЯ. Чого ж би тут караулів ставили?

МАКСИМ. Це їхнє діло, але не треба завчасу тривожити себе. (За дверима чути кроки і стукїт).

МАРІЯ. Господи, рятуй нас! Матінко Божа!
(Присїла на лаві).

БАБУНЯ (подивилася на Марію). Як прийдуть, так і підуть.

Ява 6

РАЙОНОВИЙ (у дверях). Здєсь живїот Іван Кучерган?

БАБУНЯ. Жив! А чого вам треба?

(В хату входять районий, міліціонер і голова сїльради).

РАЙОНОВИЙ. Ето твой муж бувшїй леснік, да?

ГОЛОВА СІЛЬРАДИ. Та, товаришу, був гайовим.

РАЙОНОВИЙ. Знаєм харашо!

(Марія розплакалася, бабуня і Максим повставали).

РАЙОНОВИЙ (до Максима). Ти хто такий?

МАКСИМ. Максим Гупало, тоزاریшу.

РАЙОНОВИЙ. Ти што, комсомолец, што імеєш ордени?

МАКСИМ. Ні. Я був боєць красної армії, а тепер інвалід.

РАЙОНОВИЙ. Харашо! Зачем сюда прийшов?

МАКСИМ. Ми родичі. Я прийшов відвідати хвору.

РАЙОНОВИЙ. Нічево, іді дамой!

МАКСИМ. Я в нічим не мішаю, а мій дом є тут.
(Голова сільради знизує плечима).

РАЙОНОВИЙ (з обуренням). Посмотрім! (Добуває з кишені жмут паперу і читає наголос. Міліціонер у дверях з пістолем у руці). Указ-рішення! На прошеніє сельсовета райвиконком постановід переселить семью Кучергана Івана Михайловича незамедлительно!

МАКСИМ. Защо ж їх переселявати?

РАЙОНОВИЙ (до міліціонера). Арестовать его. (До бабуні і Марії). Бистренько з ребятамі собірається!

МІЛІЦІОНЕР (з націленим пістолем до Максима). Руки вйорх! Вихаді!

БАБУНЯ (затискає кулаки). Убийте мене — не піду нікуди з своєї хати! Не піду!

МАРІЯ. Боже, люди добрі, рятуйте! (Мліє).

РАЙОНОВИЙ. Не спрашувать, брать на подводу!

БАБУНЯ (хапається за лаву). Не піду, не піду, харцизи! Нікуди не піду! Люди, рятуйте!

(Районовий насилу тягне зомлілу Марію за двері, бабуня кидається на Марію, ловить її за стан, не пускає. Голова сільради тягне бабуню за двері).

БАБУНЯ. Катюги! Кровопивці! Не піду! (Кусає руки голови. В той момент Максим б'є кулаком районowego в голову, міліціонер стріляє в Максима. Максим хапається за груди. Тим часом бабуню і Марію потягли за двері. За дверима чути крик: „Рятуйте! Рятуйте!“).

МАКСИМ (півпритомно). Воскресіння... (Падає на землю).

З а в і с а

ДІЯ ІІІ

Лісова околиця Сибіру, в далині засніжені гори. Провесна, але ще всюди сніги. З лівої сторони загорожа з колючого дроту. Праворуч видно землянку. Посередині зрізані дерева.

Ява 1

(Вартовий проходить з собакою біля дровів. За лаштунками чути звук пил і сокир, вигуки команди: „Бистрей! Зачем стоїш? Почему не работаєш?“).

ВАРТОВИЙ (крутить з махорки цигарку й закурює). Вот, холодно немношко. Бррр... А ти, собачка, не смйорзла, нет? Не смйорзла, ти хороша собачка. (Тупає ногами). Должный верить, што тьопло, а оно холодно, бррр... (Проходжується підспівуючи):
Первая рота, вторая рота,
Ето рабочий мой батальйон
і т. д. те саме.

(Із землянки чути стогін).

БАБУНЯ. Ой Господи, Господи! Помилуй, помилуй нас!

ВАРТОВИЙ (прислухається). Што там за раз-
говор? Ні не розумію. Ні я не розумію, вона не роз-
умію, а повинна розуміти. Ні розумію, бррр...
(Далі підспівує тій самій). А ти, собачка,
не розумієш? Да, не розумієш, бо малчик.
(Далі співає).

БАБУНЯ. Чому, Боже, не забереши мене з цьо-
го світу? Чого ж мучишся? (Стогне).

ВАРТОВИЙ (стривожено націлює рушницю в
сторону землянки). Хто тут? Малчик! Пра-
цює! (Дурний вираз обличчя). Не розумію,
а ти, собачка, чому малчик? Не можеш
розуміти, да, да. Не розумієш? (Голос при-
тих, вартовий бере рушницю під паху і да-
лі проходиться, співаючи).

БАБУНЯ. Помилуй мене, Боже, помилуй! (Тяжко
кашляє. Вартів знов стривожено наслу-
хує з націленою рушницею). Ой, замерзла!
Ой, Іване, Андрію! Діти мої, де ви? (Сто-
гне).

ВАРТОВИЙ. Малчик там! Не ругайся, а то шльоп-
ну. (До себе). Што вона розмовляє? Не роз-
умію. (До собачки). Нет, не можеш роз-
уміти, нет. Ти малчик, нічого не можеш.
Ти такою, як я. (До землянки). Не гор-
лань! Все одно подохнеш. (За кулісами
чути жіночий голос, команду).

НАГЛЯДАЧКА. Ану, стройся! Бистрей, бис-
трей! Перший ряд кроком руш на ту гору,
там добре літє. Кроком руш (Чути хо-

ду ніг). Второй ряд сюда понізом пиліть. Шагом руш! Ану, маленька брігада, ета тройка ходом руш в карну площадку! Там пиліть. Квам караул прікажуть!

Ява 2

(На сцену входять Марія, Оля і наглядачка в жіночому міліціонерському одягу з пістолем і нагаєм у руках. Марія і Оля в дранім лахмітті, зморені, в руках пила і сокира).

НАГЛЯДАЧКА (показує на повалені дерева).
Здесь хорошо попиліть, а после пайдьоте в первую ланку! Понялі!

МАРІЯ (киває головою). Так, поняли! (Починають працю).

НАГЛЯДАЧКА (до вартового). А ти сматрі на ету гору, там ланка работает.

ВАРТОВИЙ. Кмя здесь пріказано.

НАГЛЯДАЧКА. Слушай, што гаварю! Ето начальства наказ!

ВАРТОВИЙ. Слушаю! А здесь кто?

НАГЛЯДАЧКА. Ето доверені, успокойсь!

ВАРТОВИЙ. Харашо! (При відході). В етому льоху ктось ругається. (Пішов).

НАГЛЯДАЧКА. Нічево! (До Марії). Ти сматрі, Марушка, штоб харашо било зделано. Я здесь пріду. (Пішла).

МАРІЯ (пиляючи). Олю!

ОЛЯ. Що, хочеш відпочити?

МАРІЯ. Ні! Ріжмо, тільки оглянься!

ОЛЯ (ріже й оглядається). Нікого нема.

МАРІЯ. Олю, ти віриш в Бога?

ОЛЯ. Чого тобі треба? На той бік?

МАРІЯ. Ні! Тільки як посестри питаю.

ОЛЯ. Вірю чи не вірю — не зраджу. Краще пи-
ляй!

МАРІЯ. Прошу тебе, тягни легко пилою сама.
Я на хвилинку підійду до карного льоху.

ОЛЯ. Хто там?

МАРІЯ. Мого чоловіка мати.

ОЛЯ. За що посадили її в льох?

МАРІЯ. За молитву. Увечері голосно молилася.

ОЛЯ. Хто зна, чи ще живе. Краще ріж, щоб то-
бі і мені лиха не було.

МАРІЯ. Олю, змилуйся! Я тільки хвилинку!

ОЛЯ. Та як собі хочеш. (Оля сама потягає пи-
лою. Марія підходить оглядаючись до льо-
ху).

МАРІЯ. Мамо! Мамо! (Плаче). Мамо!

БАБУНЯ. Хто там голосить?

МАРІЯ. Мамо, то я, Марія!

БАБУНЯ. Дитино, я домерзаю тут! Рятуй мене, дитино, рятуй!

МАРІЯ (плаче). Боже мій, Боже!..

БАБУНЯ. Не плач, дитино моя! Христос Воскрес, Маріє!

МАРІЯ (ще більше плаче). Мамочко моя, Воїстину!

ОЛЯ. Скоріше! Сама не можу тягати! Не ридай! Як призначено, так і буде.

МАРІЯ (пригноблена відходить від льоху, бере ручку пили, помагає пиляти). Ох, доле, доле!

НАГЛЯДАЧКА (входить нервовим кроком, помітила сліди до льоху). Хто туди ходив?

МАРІЯ (спускає руки і голову). Я.

НАГЛЯДАЧКА. Зачем? Кто розрешіл тебя там лазить?

МАРІЯ. Ніхто. Я провинилася, але там моя мама.

НАГЛЯДАЧКА. Не бойся, не падохніт. Нікаких здесь матерей нет! Поняла? Заскучала за льохом? Сматрі!

МАРІЯ. Ваша воля.

НАГЛЯДАЧКА. Малчі! (до Олі). Ти пачему не рапортуєш, што Марушка хаділа в льох? Что?

ОЛЯ (спускає голову вниз). Не було часу.

НАГЛЯДАЧКА. Што? Не било время?

ОЛЯ. Ви самі запримітили.

НАГЛЯДАЧКА. Малчі! Счас дам тебе время!

БАБУНЯ. Марусю, дитино, рятуй! Домерзаю.

(Стогне).

МАРІЯ (починає гризти пальці, тоді спокійно пиляє дерево, тяжко зідхає. До Олі). Пиляй, Олю!

НАГЛЯДАЧКА (в сторону льоху). Не шумі! Счас освободжу! (До Марії). Ти любиш свою мати? (Марія, пиляючи, притакнула головою). Стой! Не пиляй! (Перестали пиляти). Смотри на меня! (Марія підіймається і сумно дивиться на неї). Зачем плачеш? Здесь нічево плач не помагаєт, только хороша работа, панімаєш? Откудова ти?

МАРІЯ. З Самбірщини.

НАГЛЯДАЧКА. Где ето есть?

МАРІЯ. Дрогобицька область.

НАГЛЯДАЧКА. Не понімаю. Где ето, на западе?

МАРІЯ. Західня Україна.

НАГЛЯДАЧКА. О. западніца! Наверно помещікі!

МАРІЯ. Ні! Боже борони!

НАГЛЯДАЧКА. Зачем Бога спомінаєш? Бог і

так тебе нічево не дают. Чем работал твой отец?

МАРІЯ. Гайовим служив у громадському лісі.

НАГЛЯДАЧКА. Бил служащим, то есть чиновником?

МАРІЯ. Ні простим робітником, тільки пильнував лісу громадського.

ОЛЯ. То були такі робітники, що ходили по лісі, стерегли його, щоб люди не нищили новонасаджених дерев і молодняку здорового. Вони також поправляли в лісі дороги і фоси.

НАГЛЯДАЧКА. Я поняла, только тебе не спрашую. Ти бері пілу і топор, і іди в конюшню. Я там бистро прийду і роботу дам.

ОЛЯ. Слухаюсь вас! (Бере речі і відходить).

НАГЛЯДАЧКА (помахує нагаєм, по хвилині).

Марушка, я люблю тебя, поетому, што ти з рабочего класу. Я тоже рабоча.

МАРІЯ. Не гнівайтесь, чи можу вас запитати?

НАГЛЯДАЧКА. Можно, почему нет?

МАРІЯ. Чи ви росіянка, чи українка?

НАГЛЯДАЧКА (всміхнулася). Е, ти хитра. Нікакая різниця. Я советская гражданка.

МАРІЯ. Я дуже перепрошую вас.

НАГЛЯДАЧКА. Нічево! Слушай, Марушка, я тоже була така, як ти, і от за хорошу роботу

через десять годів я прикажчицею. За хороше обращеніє, начальство наставіло мя. Только хорошо работай і малчі, будет і тебе хорошо. У тебя дітї єсть?

МАРІЯ. Є, тільки не знаю, де вони.

НАГЛЯДАЧКА. Будь спокійна, вони живі і хорошо живуть. Про тебя нічїво ілохого не пісано, та і сама віжу, што ти харашо работаєш. У нас вибірають людей на фронт забори делать, і я тебя пошлю там. Будет тебе лучше, може і мужа увідїш. Больше нічїво не магу сделать тебе. Харашо? А ти за єто оддай мне своєю одєяло, которое з дому прївїозла. Харашо? Я і так магу забрать, только тебя люблю і за єтим прашу.

МАРІЯ. То я сама була б віддала вам його, бо ви мені кілька разів хліба причинили.

НАГЛЯДАЧКА. І ти сама була б оддала мне одєяло?

МАРІЯ. Так, і панчохи, і одїяло! Я побачила, що ви для мене добрі.

НАГЛЯДАЧКА. Хорошенька, іді до льоха! Порозгаварюй з матірю! За часок я освободжу її. Я тут на осторонї піджду.

МАРІЯ. Спасибі вам! (Підходить до льоху. Наглядачка підходить ближче до переду сцени).

НАГЛЯДАЧКА (до себе). Терпіння і сльози... Скільки з мене їх вилилось за довгих десяти

років, і ніхто не співчував мені, ніхто не скривився наді мною. Скільки я гарячих молитов проказала! Скільки я пережила різних зневаг! (Задумується).

МАРІЯ (біля льоху). Мамо! Мамо! Мамо!

НАГЛЯДАЧКА (до себе). Ти ще можеш говорити з мамою, а я вже ніколи...

МАРІЯ. Мамо, обізвіться! Тут я, Марія, (Плаче).

НАГЛЯДАЧКА (до себе). З моїх батьків вже сліду нема, і про мене слух пропав... Хто я така?

МАРІЯ. Боже! Мертві вже! Мамо!

НАГЛЯДАЧКА (до себе). Для мене став мертвим мій нарід — я забула його, щоб жити, а не жити.

МАРІЯ. Матусенько! Боже мій! Що з вами? (Риде).

НАГЛЯДАЧКА (до себе). Кинсно мене тут з батьками на вічну загибель, і ніхто не спитав, що діється з нами на засланні.

МАРІЯ. Мамо! Благаю, обізвіться! (Припадає до ґрат).

НАГЛЯДАЧКА (до себе). Не раз, а тисячі разів благала, ноги цілувала, молила. У відповідь одержувала зневагу, погорду... Хотілося б помститись, та нема на кому! Тут такі самі, як і я! Вони ще твердо заявля-

ють: „Ми українці і віруємо в Бога”, а я...
советська громадянка...

БАБУНЯ. Маріє... Маріє... Не плач, дитино!

НАГЛЯДАЧКА. Живе ще! Терпить і потішає
свою дитину. Мені вже не почути таких теп-
лих слів матері...

МАРІЯ. Мамо, не можу! Не можу, мамо!

НАГЛЯДАЧКА (до Марії). Марушка!

МАРІЯ (звертається до неї). Слухаю вас!

НАГЛЯДАЧКА (добуває з прибічної торби ключі).
Наказую тобі звільнити свою маму!
(Кидає ключа Марії).

МАРІЯ (здивовано підіймає ключа). Бог спра-
ведливий, заплатить вам! (Дивиться на на-
глядачку).

НАГЛЯДАЧКА. Не дивись! Виведи маму --- свою
чи чоловікову. (Марія відчиняє двері і вхо-
дить у льох. Чути голоси: „Мамо! мамо!..
Маріє!).

НАГЛЯДАЧКА (до себе) „Бог справедливий!”
— як довго не чула я таких слів! (Трусить-
ся). Що зі мною діється? (Обтирає рукою
чоло). Як я була ще маленька, подавала ма-
мі квіти, що їх назбирала на леваді, і мені
мама говорила такі слова: „Бог справедли-
вий заплатить тобі, донечко”, і цілувала
мене в голову. Матері моєї вже давно не-
має... а де ж ця Господня заплата?... Не

розумію... Чи я замерзаю?... Чи розмірзаюся?..

(Марія виводить бабуню з льоху, підтримуючи її).

МАРІЯ. Ще трошки... Ще трошки...

БАБУНЯ. Ой, ой, не мучся дитино! Поможи тобі Боже! (Марія підводить її на перед сцени і саджає на врізку дерева).

НАГЛЯДАЧКА (до себе). Загибає, а ще жаліє дитини. Так десь і моя мати жаліла своєї дитини.

МАРІЯ (рукою розтирає голову бабуні). Боже мій! Мої діти не побачать моєї смерти... в далекім Сибірі!

БАБУНЯ. Маріє, остав мене дитино! Мені дуже слабо. Чую, що мені нічого вже не треба. Якби ти де стрінулася з Іваном, Андрієм, Катериною і внуками моїми, прошу тебе, перекажи їм, нехай люблять Бога, віру Христову, нехай зберігають свої звичаї, традиції святі, нехай моляться, нехай живуть у згоді, любові, в надії до свого... Ой пече, пече!.. Нехай не нарікають на ніщо... бо кого Господь любить, тому хрест посилає. Терпіль діти, працюйте з вірою, вона спасе вас... З нею легко терпіння пережити, і з вірою смерть не страшна... О! Як мені легко тепер!.. (Схиляє голову).

МАРІЯ. Мамо! Мамо! (підтримує її і ридає).

БАБУНЯ. Маріє, хто біля нас стоїть?

МАРІЯ. Наша наглядачка. Вона добра, мамо, вона казала звільнити вас. Мамочко, не вмийте ще! Боже мій! Боже! Я сама тут остаюся!

НАГЛЯДАЧКА. Не плач! Я ще з тобою.

БАБУНЯ. Бог вас прийме до царства свого за добро . . . (Наглядачка при тих словах здригнулася). Дай вам Боже захити ще в радощах . . .

НАГЛЯДАЧКА (до себе). В терпіннях умирає і мені добра бажає. Її слова вливаються в мене, немов дорога олія. (Задумується).

МАРІЯ. Мамочко! На кого покидає мене?
(Плаче).

БАБУНЯ. Будь спокійна, дитино! Бог ще з тобою, і на Божу оліку остаєшся . . . Ох, темніє в очах! . . . Маріє! Передай моїм дітям і внукам від мене . . . Христос В-о-с-к-р-е-с! . . . (Умирає).

МАРІЯ. Матусенько!

НАГЛЯДАЧКА (підходить до Марії і торкає її плече). Успокойся, Маріє! (До себе). Я хотіла б бути такою незломною героїнею! Вона щаслива . . . (До Марії). Вставай!

МАРІЯ. Убийте мене, прошу вас! Нехай я з нею спочину, нехай скінчиться моя мука! (Підносить голову). Діти мої, діти, де ви? Де

ви?! Ваша мати тут загибає, діточки золоті!
(Стає навколішки). Іване! Андрію! Катре!
Ох, Боже, Боже! Занеси вітром від матері
останнє „Христос Воскрес!“ (Падає на тру-
па).

(За лаштунками чути гамір і ридання жінки.
Вартовий вводить Ольгу).

Ява 3

НАГЛЯДАЧКА (енергійно оглянулася). Куди
ведеш! Стій!

ВАРТОВИЙ. Бунтовщиця! Всем розказує, што
сєводня бальшой празнік Воскрєсенія Хри-
стового, ну — і старую бабушку заклүчілі
за молітву.

ОЛЯ. Неправда! Неправда! Люди самі знають!

ВАРТОВИЙ. Малчі!

НАГЛЯДАЧКА. Стій! Пусти її! Так і є! Пусти
її!! (Показує на трупа, з якого Марія не
встає). Вона померла за явну молітву як
героїня, і сьгодні дійсно Воскрєсення Хри-
стове!

ВАРТОВИЙ (збентежено). Он, воно як! . . . Так
і ти хахлочка. . . Ізменніца. . . Харашо! (Пу-
скає Олю). Увідім! (Оля пішла. До нагля-
дачки). Пашлі со мной!

НАГЛЯДАЧКА. Піду без тебе! Геть від мене!

ВАРТОВИЙ. Так ти не слүшаєш мене?!

НАГЛЯДАЧКА. Досить вам корилась і бачу, що цьому кінця нема, так тепер уже край! Геть! Нічого тут для тебе нема, харцизе!

ВАРТОВИЙ. Так ти не шутіш? Ти з ума зійшла?

НАГЛЯДАЧКА. Ти сам з ума зійшов. Мордуеш людей, а тепер годі! Геть від мене! Край моєму терпінню! Я така сама як і та, що померла!... Українка! І вірую в Бога. Краще згинути, ніж торгувати своєю честю і душею!

ВАРТОВИЙ (нервово). Так конай з своїм Богом, предательниці! (Вихапує пістоля й прицілюється до наглядачки).

НАГЛЯДАЧКА. Мамо, іду до тебе! . . . Мене вб'єш, а не Бога! (Вартовий стріляє, вона падає. Вартовий регоче і виходить за лаштунки. Наглядачка підводить голову і спирається на руки). Маріє! . . . (Марія піддержує її рукою). Х-р-и-с-т-о-с В-о-с-к-р-е-с! (Умирає).

З а в і с а

